

Przewodnik

Arbitraż w kraju

Sądownictwo polubowne, czyli arbitraż, jest skutecznym i często tańszym niż postępowanie przed sądami państwowymi sposobem rozstrzygania sporów gospodarczych. Przedsiębiorcy jednak stosunkowo rzadko korzystają z takiej możliwości, ponieważ przeważnie mało o niej wiedzą.

Strony A5-A8

EKSPERT RADZI

Iluinstancyjne jest postępowanie przed sądem polubownym
EWA KACPEREK, radca prawny w kancelarii prawniczej Salans

strona A6

EKSPERT RADZI

Kiedy warto powoływać sąd polubowny ad hoc
MICHAŁ MOTYLEWSKI, prawnik w kancelarii prawniczej Salans

strona A7

Krajowe sądy polubowne

Sądownictwo polubowne, czyli arbitraż, jest skutecznym i często tańszym niż postępowanie przed sądami państwowymi sposobem rozstrzygnięcia sporów gospodarczych. Przedsiębiorcy jednak stosunkowo rzadko korzystają z takiej możliwości, ponieważ przeważnie mało o niej wiedzą.

JOANNA WRZEŚNIAK

gp@infor.pl

Na arbitraż strony mogą się umówić zawsze w sprawach o charakterze gospodarczym i innych cywilnych, z wyjątkiem spraw o alimenty. Rozstrzygnięciu sądu arbitrażowego można się poddać tylko dobrowolnie. O kompetencji takiego sądu w konkretnej sprawie decyduje zamieszczenie w umowie klauzuli arbitrażowej lub zawarcie odrębnej umowy. Niewykluczone jest też – już po pojawieniu się sporu – zgodna decyzja stron, że poddadzą jego rozstrzygnięcie sądowi polubownemu.

Od 17 października 2005 r. obowiązują znowelizowane przepisy kodeksu cywilnego, dotyczące sądu polubownego, czyli arbitrażu.

Dlaczego arbitraż

Zaletą polubownego rozstrzygnięcia sporów jest to, że strony mają wpływ na powoływanie arbitrow. Trzeba też pamiętać, że arbitrzy nie dokonują wymiaru sprawiedliwości, lecz rozstrzygają konkretne sprawy w granicach zobowiązania stron i udzielonego im przez spierających się mandatu. Arbitrzy nie są związani regułami ściśle sformalizowanego postępowania przed sądami państwowymi. Rozstrzygają spór zgodnie z procedurą, którą określają strony lub regulamin stałego sądu arbitrażowego. Stwarza to możliwość orzekania niewspółmiernie szybciej, co w stosunkach handlowych ma wielkie znaczenie.

Miejsce postępowania

Miejsce postępowania przed sądem polubownym wskazuje same strony. W razie braku takiego wskazania określa je sąd polubowny, biorąc pod uwagę przedmiot postępowania, okoliczności sprawy i dogodność dla stron. Gdy miejsce postępowania przed sądem polubownym nie zostało określone przez strony ani przez sąd polubowny, uważa się, że miejsce tego postępowania znajdowało się na terytorium RP, jeżeli w Polsce zostało wydane orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

Jakie spory

Zgodnie z zakresem przedmiotowym, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub o prawa niemajątkowe mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Od sądu polubownego można więc żądać i zasądzenia świadczenia, i ustalenia stosunku prawnego lub prawa, czy wreszcie ukształtowania stosunku prawnego.

Sądy stałe i ad hoc

Sąd arbitrażowy może być zarówno stały, jak i powołany doraźnie, do rozstrzygnięcia konkretnego sporu, czyli z łaciny – ad hoc.

Stawy sąd arbitrażowy definiuje się jako trwale istniejącą grupę osób, z której powołuje się zespoły do rozpoznawania określonych spraw. Takie sądy są tworzone na czas nieokreślony. Prowadzą listy własnych arbitrow, mają administrację i organy oraz zbiór zasad określający sposób postępowania przed nimi. Stałe sądy arbitrażowe funkcjonują często przy izbach przemysłowo-handlowych lub handlowych.

Odmienne zorganizowany jest sąd arbitrażowy powołany do rozpatrzenia konkretnego sporu, niemający charakteru stałego. Z powodu doraźnej i tymczasowej natury arbitrażu ad hoc, na stronach spoczywa konieczność określania jego organizacji. Gdy chodzi o określenie zasad postępowania, strony arbitrażu doraźnego mogą skorzystać z regulaminów opracowanych przez instytucje międzynarodowe, np. z regulaminu UNICITRAL z 1976 r.

Z praktycznego punktu widzenia regulacje kodeksowe dotyczące sądu polubownego odgrywają większą rolę w stosunku do sądów powoływanych doraźnie niż w stosunku do sądów stałych. Jest to podyktowane w dużej mierze konstrukcją przepisów, które pozwalają na swobodne określanie reguł postępowania arbitrażowego i w pierwszej kolejności w wielu sprawach dają stronom wolną rękę. Stałe sądy arbitrażowe zwykle swoimi regulaminami obejmują całokształt postępowania polubownego. W praktyce oznacza to, że zasady postępowania mogą odbiegać od wskazanych w k.p.c. Ma to jednak zastosowanie tylko do norm dopuszczających możliwość wprowadzenia odstępstw, a nie do bezwzględnie obowiązujących. Te ostatnie nie mogą bowiem być modyfikowane ani przez regulaminy, ani przez same strony postępowania. W przypadku sądów tymczasowych, skorzystanie z uprawnień do kształtowania zasad postępowania zdarza się rzadziej. Oznacza to, że zwykle zastosowanie znajdują właśnie przepisy kodeksowe.

Przy instytucjach gospodarczych

W Polsce funkcjonuje nieco ponad 20 stałych sądów polubownych. Największy jest Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie. Działają również sądy przy Związku Banków Polskich oraz Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan.

Istnieją również specjalistyczne sądy arbitrażowe, takie jak choćby najstarszy Sąd Polubowny przy Izbie Bawełny w Gdyni. Rozstrzyga on spory wynikające z kontraktów, których przedmiotem są różne postaci bawełny.

Zapis na sąd polubowny

Aby spór w ogóle mógł być poddany pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, konieczne jest zawarcie umowy, w której strony wskazują przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wyniknąć. Tradycyjnie umowę o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego zwykło nazywać się zapisem na sąd polubowny. Właściwe sporządzenie zapisu jest niezbędne dla uruchomienia postępowania arbitrażowego, zaś samo jego brzmienie będzie wpływało na jego przebieg.

Jak sporządzić zapis

Dopuszcza się zarówno zawarcie umowy o poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporu już istniejącego – jest to tzw. klauzula kompromisarska – jak i sporu, który może dopiero powstać. W tym drugim przypadku zapis na sąd polubowny umieszczany jest zwykle w samej umowie materialnoprawnej i przybiera postać klauzuli arbitrażowej. Czasem zawierana jest przez strony odrębna umowa.

Klauzulę arbitrażową możemy umieścić w zawieranej umowie cywilnoprawnej, fakturze, rachunku, w statucie spółki, spółdzielni i stowarzyszenia. Może mieć ona również formę aneksu do umowy.

Regułą jest umieszczenie klauzuli na samym końcu pisma, z którego wynika stosunek cywilnoprawny (np. pod treścią umowy, statutu, pod kwotami uwidocznionymi na fakturze czy rachunku) w ten jednak sposób, że klauzula stanowi część składową pisma. Tak właśnie następuje określone przepisami kodeksu cywilnego wskazanie przedmiotu sporu bądź stosunku prawnego, z którego spór może wyniknąć.

WAŻNE: ŻEBY ZAPIS BYŁ WAŻNY

Nie jest możliwe zapisanie na sąd polubowny wszelkich przyszłych ewentualnych sporów bez wskazania konkretnego stosunku prawnego, z którego mogłyby wyniknąć.

Warto wskazać, że klauzula arbitrażowa będzie miała moc prawną także wtedy, kiedy przedsiębiorcy zamieszczą ją w wymienianym między sobą piśmie lub oświadczeniu składanym za pomocą środków porozumiewania się na odległość (fax, internet, nagranie rozmowy telefonicznej). Jedynym wymaganiam w takiej sytuacji jest, by treść oświadczenia została utrwalona.

WZÓR KLAUZULI ARBITRAŻOWEJ

Jedno z postanowień innej umowy, stanowiące zapis na sąd polubowny:

Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy lub w związku z nią będą rozstrzygane przez

....., zgodnie
(nazwa stałego sądu polubownego)

z regulaminem tego sądu.

WAŻNE: KLAUZULA KOMPROMISARSKA

To umowa stron oddająca powstały już spór pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Prócz obowiązkowego określenia przedmiotu sporu lub stosunku prawnego, z którego spór wyniknął, może zawierać inne postanowienia, chociażby dotyczące terminów czy liczby arbitrow, którzy mają rozstrzygnąć spór.

Nieskuteczne pozostaną zawarte przez strony postanowienia zapisu na sąd polubowny, które w sposób uprzywilejowany kształtują pozycję jednej ze stron w stosunku do drugiej, a w szczególności nieważne będą postanowienia uprawniające wyłącznie jedną stronę do:

- wytoczenia powództwa,
- wyboru arbitrow,
- zmiany treści zapisu na sąd polubowny lub
- w inny sposób naruszające zasadę równości stron.

W praktyce klauzule arbitrażowe spotykane są częściej niż kompromisarskie. Zawieranie umowy o poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporu już zaistniałego zdarza się bowiem sporadycznie.

Ponadto, częściej spotyka się zapisy na stałe sądy polubowne niż na sądy ad hoc. Niestety często się zdarza, że oznaczenie stałego sądu polubownego w dokonanej przez strony zapisie jest nieprecyzyjne i uniemożliwia jego identyfikację. Z tego właśnie powodu strony powinny korzystać ze wzorów przygotowywanych przez instytucje arbitrażowe. Zapis musi dokładnie wskazywać nazwę stałego sądu polubownego, a także – by wyeliminować ewentualne wątpliwości co do wyboru sądu – jego siedzibę.

Postępowanie przed stałym sądem polubownym może w wielu przypadkach toczyć się nie tylko według zasad wskazanych w jego regulaminie, lecz także według regulaminów opracowywanych przez inne instytucje lub nawet według indywidualnie uzgodnionych zasad. W praktyce najczęściej znajduje zastosowanie dyspozycja zawarta w k.p.c., zgodnie z którą strony obowiązują regulamin stałego sądu polubownego z daty zawarcia zapisu na sąd polubowny.

Postanowienia fakultatywne

Obok obowiązkowych elementów zapisu na sąd polubowny, strony mają prawo umieścić w nim również postanowienia fakultatywne. Mogą w zapisie na sąd polubowny umieścić regulację dotyczącą liczby arbitrow, sposobu ich powołania, trybu postępowania o wyłączenie arbitra, dopuszczalności i sposobu stosowania tymczasowych środków zabezpieczających, a przede wszystkim zasady postępowania przed sądem polubownym. Można też wskazać miejsce postępowania czy czas

EKSPERT RADZI

Iluinstancyjne jest postępowanie przed sądem polubownym

Prowadzę przedsiębiorstwo we Wrocławiu. Przebrałem proces przed polskim sądem polubownym. Czy mogę się odwołać od wyroku?

Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego postępowanie przed sądem polubownym jest – co do zasady – jednoinstancyjne. Zatem od wyroku takiego sądu nie można się odwołać do wyższej instancji. W zapisie na sąd polubowny strony mogą jednak przewidzieć, że postępowanie będzie obejmowało więcej niż jedną instancję. Jeśli więc poczyniliście (pan i pański kontrahent) takie zastrzeżenie, od wyroku zapadłego przed polskim sądem polubownym pierwszej instancji możecie odwołać się do sądu polubownego wyższej (drugiej) instancji.

Niezależnie jednak od tego, czy zapis na sąd polubowny przewiduje wieloinstancyjne postępowanie czy nie, stronom przysługuje skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego. Nie jest ona jednak zwykłym środkiem odwoławczym od wyroku sądu polubownego, lecz szczególnym środkiem zaskarżenia.

Wiem, że mogę złożyć skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego. O czym powinienem pamiętać, składając ją?

EWA KACPERK Po pierwsze, skarga nie przysługuje od każdego wyroku sądu polubownego, a jedynie od wyroku ostatecznie rozstrzygającego o prawach i obowiązках stron. Dlatego jeśli klauzula arbitrażowa przewiduje istnienie wieloinstancyjnego sądu polubownego, skarga służy dopiero od wyroku sądu polubownego ostatecznej instancji.

Po drugie, skarga może zostać złożona jedynie z przyczyn wymienionych w kodeksie postępowania cywilnego. Należą do nich: brak zapisu na sąd polubowny lub jego wadliwość, rozstrzygnięcie przez sąd polubowny o kwestiach nieobjętych zapisem na ten sąd czy wydanie wyroku sprzecznego z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej.

Po trzecie, skargę wnosi się w terminie trzech miesięcy od daty doręczenia wyroku stronie lub – jeśli strona wniosła o uzupełnienie, sprostowanie bądź wykładnię wyroku – w ciągu trzech miesięcy od doręczenia przez sąd polubowny orzeczenia rozstrzygającego o tym wniosku. Skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego wnosi się przed sąd, który byłby właściwy do rozpoznania sprawy, gdyby strony nie dokonały zapisu na sąd polubowny.

Po czwarte, rozstrzygając skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego, sąd nie jest uprawniony do wydania merytorycznego orzeczenia co do przedmiotu sporu. Może jedynie wyrok sądu polubownego uchylić lub utrzymać go w mocy.

Wyrok sądu powszechnego uchylający wyrok sądu polubownego nie powoduje wygaśnięcia zapisu na sąd polubowny, chyba że przyczyną uchylenia wyroku była nieważność samego zapisu. Nowe postępowanie między stronami toczyć się będzie więc przed sądem polubownym. Strony zapisu na sąd polubowny mogą jednak uchylić w takim przypadku zapis albo późniejszą umową, albo już w treści samego zapisu, postanawiając, że zapis wygasa, jeżeli wyrok sądu polubownego zostanie uchylony. W takim przypadku późniejsze postępowanie między stronami będzie toczyło się przed właściwym sądem powszechnym. ■

PODSTAWA PRAWNA

■ Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 ze zm.).

PRZYKŁAD KLAUZUL STAŁYCH SĄDÓW POLUBOWNYCH

KLAUZULA ARBITRAŻOWA KIG

Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy lub powstające w związku z nią będą rozstrzygane przez Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, stosownie do Regulaminu tego Sądu obowiązującego w dacie wniesienia pozwu.

KLAUZULA ARBITRAŻOWA PKPP Lewiatan

Wszelkie spory wynikające z niniejszej umowy lub w związku z nią będą rozstrzygane ostatecznie zgodnie z Regulaminem Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan w Warszawie, przez jednego lub więcej arbitrow wyznaczonych zgodnie z tym Regulaminem.

jego rozpoczęcia. Fakultatywny charakter ma również wskazanie w zapisie na sąd polubowny jako właściwego – stałego sądu polubownego.

Skutki zapisu

Dokonanie przez strony stosunku prawnego zapisu na sąd polubowny wywiera wpływ zarówno w płaszczyźnie prawa procesowego, jak i materialnego. Gdy chodzi o procedurę, z jednej strony, zapis przyznaje sądowi polubownemu kompetencję do rozstrzygnięcia sporu, a z drugiej – wyklucza rozpoznanie sprawy przez sąd powszechny. W praktyce oznacza to, że każda strona zapisu może wnieść pozew albo wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego do sądu powszechnego w sprawie objętej zapisem na sąd polubowny. To od drugiej strony zależy, czy podniesie zarzut właściwości sądu polubownego. Jeżeli tak się stanie i zarzut zostanie uwzględniony, sąd odrzuci pozew lub wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego. Gdyby jednak strona takiego zarzutu nie podniosła, to mimo że istnieje zapis na sąd polubowny, sprawa zostałaby rozpatrzona przez sąd powszechny.

WAŻNE: NIE MOŻNA Z URZĘDU

Zarzut zapisu na sąd polubowny może być podniesiony wyłącznie przez pozwanego lub uczestnika postępowania nieprocesowego przed sądem państwowym. Wykluczone jest odrzucenie przez sąd powszechny pozwu z urzędu.

Zarzut zapisu na sąd polubowny musi być podniesiony we właściwym terminie – przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy. Jeśli uprawniony nie podniesie tego zarzutu w tym czasie, utraci możliwość skorzystania z tego zarzutu w dalszym toku postępowania.

Może się jednak zdarzyć, że mimo podniesienia zarzutu zapisu na sąd polubowny sąd powszechny nie odrzuci pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego. Stanie się tak, gdy zapis będzie nieważny, bezskuteczny, niewykonalny, lub gdy utraci moc. Może tak być również, gdy sąd polubowny orzekł o swojej niewłaściwości.

Pod względem skutków w dziedzinie prawa materialnego zapis na sąd polubowny lub wszczęcie postępowania przed takim sądem może wpływać przykładowo na bieg terminu przedawnienia.

WAŻNE: ZAPIS WIĄŻE NASTĘPCÓW

Zapis na sąd polubowny wiąże również następców prawnych stron, i to zarówno w przypadku następstwa ogólnego, jak i szczególnego.

Utrata mocy

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje, że jeśli osoba wyznaczona w zapisie na sąd polubowny jako arbiter lub arbiter przewodniczący odmawia pełnienia funkcji, lub gdy okaże się to niemożliwe z innych przyczyn, zapis na sąd polubowny traci moc, chyba że strony postanowiły inaczej. Ponadto, zgodnie z kodeksem postępowania cywilnego, w braku odmiennej umowy stron, zapis na sąd polubowny traci moc, gdy sąd polubowny wskazany w tym zapisie nie przyjął sprawy do rozpoznania lub gdy rozpoznanie sprawy przez ten sąd okazało się z innych przyczyn niemożliwe.

W praktyce sytuacje takie się zdarzają, gdy arbiter lub arbiter przewodniczący został imiennie wskazany w zapisie. Skoro bowiem zamiar stron o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie konkretnej osobie nie jest możliwy do zrealizowania, umowa o arbitraż straci moc. Bywa tak, gdy osoba wyznaczona jako arbiter w zapisie na sąd polubowny odmówi przyjęcia funkcji. A może to uczynić z przyczyn znanych jedynie sobie, ponieważ nie ma regulacji nakazującej wskazanej osobie pełnienie funkcji arbitra.

Może zaistnieć również sytuacja, w której z innych powodów osoba wskazana jako arbiter nie będzie mogła pełnić tej funkcji. Niewątpliwie przyczyną utraty mocy zapisu na sąd polubowny będzie śmierć arbitra. Istnieją również inne przyczyny, co do których stanowiska są podzielone. Przykładowo,

wo, pomimo wyjazdu arbitra, w wielu przypadkach możliwe będzie prowadzenie postępowania za pomocą środków komunikowania się na odległość. Mogą pojawić się również przyczyny przemijające, takie jak przykładowo choroba arbitra, która tylko tymczasowo uniemożliwi mu pełnienie tej funkcji.

Z innymi przypadkami, gdy zapis utraci moc, będziemy mieli do czynienia na gruncie prawa materialnego. Otóż przykładowo zapis na sąd polubowny może utracić moc na skutek uchylenia się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia, w wyniku błędu lub groźby.

Zapis na sąd polubowny traci moc z mocy samego prawa. Orzeczenie sądu dotyczące wygaśnięcia zapisu, o ile takie zapadnie, ma charakter jedynie deklaratoryjny. Pomimo jednak, że sądowe ustalenie wygaśnięcia zapisu na sąd polubowny nie jest konieczne, strona może go dochodzić pod warunkiem wykazania interesu prawnego.

Skład sądu polubownego

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje, że w pierwszej kolejności strony mogą w umowie określić liczbę sędziów sądu polubownego (arbitrow). Jeżeli zaś tego nie uczyniły, powołuje się sąd w składzie trzech arbitrow. Trzeba przy tym pamiętać, że postanowienia umowy przyznające jednej ze stron więcej uprawnień przy powołaniu sądu polubownego są bezskuteczne.

Arbitrem może być osoba fizyczna – bez względu na obywatelstwo – mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Nie może nim być jednak czynny sędzia państwowy, a jedynie sędzia w stanie spoczynku.

Strony mogą same uzgodnić sposób powołania arbitrow. Jeśli jednak nie ma takiej regulacji, w zależności od składu ilościowego sądu polubownego, arbitrow powołuje się w sposób następujący:

■ jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez sąd polubowny składający się z nieparzystej liczby arbitrow, każda ze stron powołuje równą liczbę arbitrow, a następnie arbitrzy powołują arbitra przewodniczącego; jeżeli strona nie powoła arbitra lub arbitrow w terminie miesiąca od otrzymania żądania drugiej strony, by to uczyniła, lub jeśli arbitrzy powołani przez strony nie powołali arbitra przewodniczącego w terminie miesiąca od dnia ich powołania, arbitra, arbitrow lub arbitra przewodniczącego powołuje sąd na wniosek którejkolwiek ze stron;

■ jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez jednego arbitra, a w terminie miesiąca od dnia, w którym jedna ze stron zwróciła się o wspólne powołanie arbitra, strony tego nie uczyniły, arbitra powołuje sąd na wniosek którejkolwiek ze stron;

■ jeżeli sprawa ma być rozpoznawana przez sąd polubowny składający się z parzystej liczby arbitrow, każda ze stron powołuje równą ich liczbę, a wszyscy oni wybierają ze swego grona przewodniczącego; gdyby strona nie powoła arbitra lub arbitrow w terminie miesiąca od otrzymania żądania drugiej strony, by to uczyniła, lub jeśli arbitrzy powołani przez strony nie wybrali arbitra przewodniczącego w ciągu miesiąca od ich powołania, to arbitra, arbitrow lub arbitra przewodniczącego powołuje sąd na wniosek którejkolwiek ze stron.

Może się zdarzyć i tak, że według umowy stron, arbitra lub arbitra przewodniczącego ma powołać osoba trzecia. I jeśli nie dokona tego w terminie określonym przez strony, lub kiedy strony tego terminu nie określiły, to w terminie miesiąca od wezwania jej, by to uczyniła, każda ze stron może wystąpić do sądu z wnioskiem o powołanie arbitra lub arbitra przewodniczącego. Strony również i w tym zakresie mogą wprowadzić odmienne regulacje.

Powołując arbitra, sąd bierze pod uwagę kwalifikacje, jakie arbiter powinien mieć stosownie do porozumienia stron oraz inne okoliczności, które zapewniają powołanie na arbitra osoby niezależnej i bezstronnej.

Ten, kto został powołany na arbitra, powinien niezwłocznie ujawnić stronom wszystkie okoliczności, które mogłyby wzbudzić wątpliwości co do jego bezstronności lub niezależności.

Arbiter może być wyłączony tylko wtedy, kiedy zachodzą okoliczności, które budzą uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności lub niezależności, a także wtedy, gdy nie ma kwalifikacji określonych w umowie stron. Wyłączenia arbitra, którego strona sama powołała lub w powołaniu którego uczestniczyła, może żądać tylko z przyczyn, o których się dowiedziała po powołaniu takiej osoby.

Arbiter może ustąpić w każdym czasie. Jeżeli nastąpiło to bez ważnych powodów, arbiter ponosi odpowiedzialność za wynikłą stąd szkodę.

Warto wskazać, że strony mogą samodzielnie określić tryb postępowania o wyłączenie arbitra. Mogą również w każdym czasie złożyć zgodne oświadczenie na piśmie o odwołaniu każdego z arbitrow. Na wniosek którejkolwiek ze stron sąd może odwołać arbitra, jeżeli jest oczywiste, że osoba ta nie wykona swych czynności w odpowiednim terminie, albo opóźnia się z ich wykonywaniem bez uzasadnionej przyczyny.

W razie wygaśnięcia powołania arbitra nowy (zastępczy) arbiter jest powoływany w sposób przewidziany dla powołania arbitra.

PRZYKŁAD: OPŁATY W SĄDACH**W STAŁYM SĄDZIE POLUBOWNYM, ZGODNIE Z TARYFĄ OPŁAT SĄDU ARBITRAŻOWEGO PRZY KRAJOWEJ IZBIE GOSPODARCZEJ**Opłata rejestracyjna – zwykle wynosi ok. **2000 zł**, w sporach o niższej wartości – ok. **500 zł****plus**

Opłata arbitrażowa wynosi:

■ do 40 000 zł – 3000 zł;

■ od 40 001 zł do 100 000 zł – od pierwszych 40 000 zł – 3000 zł, a od nadwyżki ponad 40 000 zł – 8 proc.;

■ od 100 001 zł do 1 000 000 zł – od pierwszych 100 000 zł – 8200 zł, a od nadwyżki ponad 100 000 zł – 6 proc.;

■ od 1 000 001 zł do 10 000 000 zł – od pierwszego 1 000 000 zł – 62 200 zł, a od nadwyżki ponad 1 000 000 zł – 0,9 proc.;

■ od 10 000 001 zł do 100 000 000 zł – od pierwszych 10 000 000 zł – 143 200 zł, a od nadwyżki ponad 10 000 000 zł – 0,6 proc.;

■ powyżej 100 000 000 zł – od pierwszych 100 000 000 zł – 683 200 zł, a od nadwyżki ponad 100 000 000 zł – 0,3 proc.

plus**Koszty przeprowadzenia czynności w postępowaniu** (np. koszty podróży, i noclegu arbitrów, świadków, strony, biegłych itp.)**PODSTAWOWE OPŁATY****W POSTĘPOWANIU PRZED SĄDEM POWSZECHNYM****W sądach powszechnych opłata jest stała, stosunkowa lub podstawowa.**■ Opłatę stałą pobiera się w sprawach o prawa niemajątkowe i we wskazanych w ustawie niektórych sprawach o prawa majątkowe. Zawsze ma jednakową wysokość, niezależnie od wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia. Opłata stała nie może być niższa niż **30 zł** ani wyższa niż **5000 zł**.■ Opłatę stosunkową pobiera się w sprawach o prawa majątkowe. Wynosi ona 5 proc. wartości przedmiotu sporu lub przedmiotu zaskarżenia, jednak nie mniej niż **30 zł** i nie więcej niż **100 000 zł**.■ Opłatę podstawową pobiera się w sprawach, w których przepisy nie przewidują opłaty stałej, stosunkowej ani tymczasowej. Wynosi **30 zł**.**plus**

■ Koszty przeprowadzenia czynności w postępowaniu (np. koszty podróży, noclegu, świadków, biegłych, tłumaczy itp.).

Arbiter ma prawo do wynagrodzenia za swoje czynności i do zwrotu wydatków poniesionych w związku z wykonywaniem swych czynności. Odpowiedzialność stron z tego tytułu jest solidarna. Jeżeli co do wysokości wynagrodzenia i zwracanych wydatków nie nastąpiło porozumienie arbitra ze stronami, arbiter może żądać, by sąd ustalił należne mu kwoty stosownie do nakładu pracy oraz wartości przedmiotu sporu, a także wydatki podlegające zwrotowi. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

Właściwość sądu

Sąd polubowny może orzekać o swej właściwości, w tym o istnieniu, ważności albo skuteczności zapisu na sąd polubowny. Nieważność albo wygaśnięcie umowy podstawowej, w której zamieszczono zapis na sąd polubowny, samo przez się nie oznacza nieważności lub wygaśnięcia zapisu.

Zapis mówiący, że sąd polubowny może orzekać o swojej właściwości, można rozumieć jak potwierdzenie dopuszczalności podejmowania przez sąd polubowny rozstrzygnięcia sporu, ale tylko w wyniku podniesienia zarzutu oraz jako upoważnienie do rozstrzygnięcia o własnej właściwości również z urzędu. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje bowiem wprost obowiązku badania przez sąd polubowny swojej właściwości ani badania istnienia, ważności i skuteczności zapisu na sąd polubowny z urzędu. Są to oczywiście przesłanki uchylecia wyroku sądu polubownego, jednakże ryzyko z tym związane spoczywa przede wszystkim na samych stronach.

Zarzut braku właściwości sądu polubownego może być podniesiony nie później niż w odpowiedzi na pozew lub w innym terminie określonym przez strony, chyba że przed upływem terminu strona nie znała i przy dołożeniu należytej staranności nie mogła znać podstawy takiego zarzutu, albo jego podstawa powstała dopiero po upływie tego terminu. W obu wypadkach sąd polubowny może rozpoznać zarzut podniesiony po terminie, jeżeli uzna opóźnienie za usprawiedliwione.

Zasady proceduralne

W postępowaniu przed sądem polubownym strony powinny być traktowane jednakowo. Każda ma prawo do wysłuchania i przedstawienia swoich twierdzeń oraz dowodów na ich poparcie.

Strony mają prawo uzgodnić zasady i sposób postępowania przed sądem polubownym. Mogą odwołać się do określonego systemu prawa procesowego, przyjęć regulamin wybranego stałego sądu polubownego lub zdecydować się na regulamin wzorcowy dla arbitrażu ad hoc. Ta autonomia nie jest jednak nieograniczona i jest możliwa, gdy przepis ustawy nie stanowi inaczej. W braku odmiennego uzgodnienia stron, sąd polubowny może, z zastrzeżeniem przepisów ustawy, prowadzić postępowanie w taki sposób, jaki uzna za właściwy. Co do zasady – sąd polubowny nie jest związany przepisami o postępowaniu przed sądem powszechnym.

Jeśli zaś strony nie uzgodniły inaczej, sąd polubowny niezależnie od ustalonego miejsca postępowania może wyzna-

czyć posiedzenie w każdym miejscu, jakie uzna za stosowne dla odbycia narady arbitrów albo dla przeprowadzenia dowodów.

Czas rozprawy

Jeżeli strony nie postanowiły inaczej, postępowanie przed sądem polubownym rozpoczyna się w dniu, w którym pozwanemu doręczono pismo zawierające żądanie rozpoznania sprawy w postępowaniu przed sądem polubownym, czyli wezwanie na arbitraż. Wezwanie takie powinno dokładnie określać strony i przedmiot sporu oraz wskazywać zapis na sąd polubowny, na podstawie którego postępowanie ma być prowadzone. Musi także zawierać wyznaczenie arbitra, o ile należy to do strony, która dokonuje wezwania na arbitraż.

Strony mają prawo do uzgodnienia języka lub języków, w których będzie prowadzone postępowanie. W braku takiego uzgodnienia o języku lub językach postępowania decyduje sąd polubowny. Uzgodnienie stron lub decyzja sądu polubownego, jeżeli nie postanowiono w nich inaczej, mają zastosowanie do wszystkich oświadczeń pisemnych stron, rozprawy oraz orzeczeń i zawiadomień sądu polubownego. Sąd polubowny może zarządzić, by do każdego dokumentu było dołączone jego tłumaczenie na język lub języki uzgodnione przez strony lub określone przez ten sąd.

W terminie uzgodnionym przez strony, lub jeśli strony nie postanowiły inaczej, w terminie wyznaczonym przez sąd polubowny powód powinien wnieść pozew. Pozwany może złożyć odpowiedź. Do pozwu i odpowiedzi na pozew strony mogą dołączyć dokumenty, które uznają za stosowne.

Tryb postępowania

W braku odmiennego uzgodnienia stron sąd polubowny decyduje, czy przeprowadzić rozprawę w celu przedstawienia przez strony twierdzeń lub dowodów na ich poparcie, czy też postępowanie będzie prowadzone na podstawie dokumentów i innych pism, bez wyznaczania rozprawy. Jeśli strony nie uzgodniły, że postępowanie będzie prowadzone bez wyznaczania rozprawy, sąd polubowny jest obowiązany rozpoznać sprawę na rozprawie, gdy jedna ze stron tego zażąda.

Strony powinny być odpowiednio wcześniej zawiadomione o rozprawie oraz posiedzeniach sądu polubownego odbywanych w celu przeprowadzenia dowodów.

Wszelkie pisma składane przez stronę sądowi polubownemu powinny być doręczone drugiej stronie. I pozwanemu, i powodowi powinny być doręczone opinie biegłych oraz inne dowody na piśmie, które sąd polubowny może wziąć pod uwagę przy rozstrzygnięciu sporu.

Bierność procesowa

Dla powoda irytująca i trudna praktycznie bywa bierność procesowa pozwanego. A można się z nią spotkać, gdy pozwany przed sądem polubownym (zgodnie z wcześniejszym zapisem na taki sąd) nie podejmuje żadnych czynności procesowych zmierzających do obrony swoich interesów. W praktyce działa to tak, że mimo prawidłowego zawiadomienia strona nie stawia

EKSPERT RADZI**Kiedy warto powoływać sąd polubowny ad hoc**

W projekcie umowy mój kontrahent zaproponował poddanie sporów, które mogą z niej wynikać, pod rozstrzygnięcie sądu polubownego ad hoc. Czy zgoda na takie rozwiązanie jest dla mnie korzystna? Na co – w razie czego – powinienem zwrócić uwagę?

Określenie ad hoc odnosi się do arbitra lub arbitrów powoływanych przez strony do rozstrzygnięcia konkretnego sporu. Po rozstrzygnięciu go sąd ulega rozwiązaniu. Są jednak i stałe sądy arbitrażowe, czyli instytucje powoływane zazwyczaj na czas nieokreślony, prowadzące listy arbitrów i opracowujące regulaminy. W przypadku sądów stałych strony mają pewność co do sposobu powoływania arbitrów i zawnazą mogą poznać procedurę, jaka będzie stosowana przy rozpatrywaniu sporu. W razie zapisu na sąd polubowny ad hoc strony zwykle same wskazują w umowie sposób wyłonienia składu orzekającego. Powinny także określić zasady, którymi arbitrzy powołani do tej konkretnej sprawy będą kierować się rozstrzygając.

W praktyce przedsiębiorcy rzadko decydują się na opracowanie własnych reguł postępowania i odwołują się raczej do powszechnie znanych, istniejących regulaminów – np. stałych sądów polubownych czy zasad Unicitral. W wielu przypadkach strony mogą dokonać modyfikacji postanowień sformułowanych już regulaminów, które powołany przez nie sąd ad hoc uwzględni przy rozpatrywaniu sporu. Jeśli jednak poddający się werdyktowi sądu polubownego nie określi reguł postępowania ani sposobu wyłaniania arbitrów, zaś miejsce prowadzenia postępowania arbitrażowego będzie znajdować się w Polsce, znajdą zastosowanie reguły postępowania przed sądami polubownymi (arbitrażowymi) wynikające z postanowień kodeksu postępowania cywilnego – od art. 1154 do art. 1204.

Mój kontrahent jest producentem specjalistycznych urządzeń. Zaproponowałem mu, żebyśmy poddali ewentualne spory, które mogą wynikać z naszej długoterminowej umowy, rozstrzygnięciem arbitrażu ad hoc. On się jednak wzbrania. Dlaczego?

Choć najczęściej przedsiębiorcy wolą stałe sądy arbitrażowe od powoływanych ad hoc, to to drugie rozwiązanie może się okazać lepsze, gdy strony przewidują możliwość powstania sporów, których rozstrzygnięcie wymagałoby specjalistycznej wiedzy lub doświadczenia, np. natury technicznej. Pozwala to bowiem na wybór takiego składu sądu, który byłby najlepiej przygotowany do analizy specyficznej problematyki. To zaś powinno przełożyć się na sprawność postępowania i szybkie rozstrzygnięcie.

W takich wypadkach należy jednak bardzo dokładnie określić sposób wybierania arbitrów, tak by przebiegało to sprawnie i nie dawało żadnej ze stron możliwości blokowania rozpoczęcia pracy przez sąd ad hoc.

Jak powinien wyglądać zapis na sąd polubowny ad hoc, żeby w ogóle był ważny?

Jak w każdym przypadku, zapis na sąd polubowny ad hoc musi czynić zadość wymaganiom wynikającym z przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Umowa powinna być zatem sporządzona na piśmie i musi przede wszystkim wskazywać przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wyniknąć. ■

PODSTAWA PRAWNA

■ Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 ze zm.).

się na posiedzenia, albo stawiając się nie bierze udziału w postępowaniu. W takim wypadku sąd powszechny, jeśli nie ma żadnych przesłanek negatywnych, wydaje wyrok zaoczny na zasadach przewidzianych w k.p.c., uznając za prawdziwe okoliczności faktyczne przytoczone przez powoda w pozwie i innych pismach doręczonych pozwanemu przed terminem rozprawy (o ile oczywiście nie budzą wątpliwości albo nie mają na celu obejścia prawa). Sąd arbitrażowy przed nowelizacją k.p.c. miał z tym problem (ze względu na to, że rozstrzygnięcie sądu polubownego miało zostać podjęte po wszechstronnym wyjaśnieniu niezbędnych okoliczności sprawy, a warunek ten można było uznać za spełniony dopiero po złożeniu oświadczeń przez pozwanego i ustosunkowaniu się przez niego do twierdzeń powoda).

Teraz arbitraż prowadzi postępowanie nawet wtedy, kiedy pozwany nie wniesie odpowiedzi na pozew. Jednak – brak odpowiedzi nie może być uznany za przyznanie faktów przytoczonych w pozwie. Dlatego pozwany może złożyć odpowiedź na pozew, ale nie musi. I jeśli żądania pozwu są dostatecznie udokumentowane, a ich treść oraz przytoczone okoliczności nie budzą wątpliwości, sąd polubowny ma obowiązek rozstrzygnąć spór. Ponadto, zgodnie z k.p.c., gdy strona nie stawia się na rozprawie lub nie przedstawi dokumentów, które powinna była złożyć, sąd arbitrażowy może prowadzić postępowanie i wydać wyrok na podstawie zebranego materiału dowodowego. Złagodzone zostały również wymagania co do konieczności przeprowadzenia samej rozprawy. Obecnie, jeżeli strony nie postanowią inaczej, sąd decyduje, czy przeprowadzać rozprawę, by strony mogły przedstawić twierdzenia lub dowody na ich poparcie, czy też postępowanie obędzie się bez wyznaczania rozprawy. Korzystając z tej drugiej możliwości, sąd orzeka na podstawie zgromadzonych dokumentów. Również same strony mogą postanowić, że postępowanie zostanie prowadzone bez rozprawy. Takie zastrzeżenie umowne powinno wiązać sąd. Odzwierciedlenie przepisów k.p.c. co do bierności procesowej można znaleźć również w regulaminach stałych sądów polubownych.

Wyrok i zakończenie postępowania

Sąd polubowny rozstrzyga spór według prawa właściwego dla danego stosunku, ale gdy strony go do tego wyraźnie upoważnią, może orzekać według ogólnych zasad prawa lub zasad słuszności. W każdym przypadku sąd polubowny bierze pod uwagę postanowienia umowy oraz ustalone zwyczaje mające zastosowanie do danego stosunku prawnego.

Jeżeli chodzi o samo wydanie wyroku, gdy sąd polubowny rozpoznawał sprawę w składzie więcej niż jednego arbitra, jego orzeczenia co do zasady zapadają większością głosów.

Arbiter, który głosował przeciwko stanowisku większości, może na wyroku przy swoim podpisie zaznaczyć, że zgłosił zdanie odrębne.

Uzasadnienie zdania odrębnego należy sporządzić w terminie dwóch tygodni od sporządzenia motywów rozstrzygnięcia i dołączyć do akt sprawy.

Jeżeli przy wydawaniu wyroku nie można osiągnąć wymaganej jednomyślności lub większości głosów co do rozstrzygnięcia o całości lub o części przedmiotu sporu, zapis na sąd polubowny traci w tym zakresie moc.

Wyrok sądu polubownego powinien być sporządzony na piśmie i podpisany przez arbitry, którzy go wydali. Jeżeli jest wydany przez sąd polubowny rozpoznający sprawę w składzie trzech lub więcej arbitry, wystarczą podpisy większości arbitry z podaniem przyczyny braku pozostałych podpisów.

Wyrok powinien zawierać motywy rozstrzygnięcia, a także wskazywać zapis, na podstawie którego wyrok wydano. Musi również zawierać oznaczenie stron i arbitry, a także określać datę i miejsce jego wydania. Gdy każdy z arbitry podpisuje wyrok w innym państwie, a strony nie określiły miejsca wydania wyroku, miejsce to określa sąd polubowny.

Wyrok sądu polubownego jest doręczany stronom.

Skarga o uchylenie wyroku

Wyrok sądu polubownego wydany w Polsce może zostać uchylony przez sąd wyłącznie w postępowaniu wszczętym na skutek wniesienia skargi o jego uchylenie.

Strona może w drodze skargi żądać uchylenia wyroku sądu polubownego, jeżeli:

- brak było zapisu na sąd polubowny, zapis na sąd polubowny jest nieważny, bezskuteczny albo utracił moc według prawa dla niego właściwego,
- strona nie była należycie zawiadomiona o wyznaczeniu arbitra, o postępowaniu przed sądem polubownym lub w inny sposób była pozbawiona możliwości obrony swoich praw przed sądem polubownym,
- wyrok sądu polubownego dotyczy sporu nieobjętego zapisem na sąd polubowny lub wykracza poza zakres takiego zapisu; jeżeli jednak rozstrzygnięcie w sprawach objętych zapisem daje się oddzielić od rozstrzygnięcia w sprawach nieobjętych tym zapisem lub wykraczających poza jego zakres, wyrok może być uchylony jedynie w zakresie spraw nieobjętych zapisem lub wykraczających poza jego zakres; przekroczenie zakresu zapisu na sąd polubowny nie może

stanowić podstawy uchylenia wyroku, o ile strona, która brała udział w postępowaniu, nie zgłaszała zarzutów co do rozpoznania roszczeń wykraczających poza zakres zapisu,

- nie zachowano wymagań co do składu sądu lub podstawowych zasad postępowania przed tym sądem, wynikających z ustawy lub określonych przez strony,
- wyrok uzyskano za pomocą przestępstwa albo podstawą wydania wyroku był dokument podrobiony lub przerobiony,
- w tej samej sprawie między tymi samymi stronami zapadł prawomocny wyrok sądu.

Uchylenie wyroku sądu polubownego następuje także wtedy, kiedy sąd stwierdził, że:

- według ustawy spór nie może być rozstrzygnięty przez sąd polubowny,
- wyrok jest sprzeczny z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego).

Co do zasady skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego wnosi się w terminie trzech miesięcy od doręczenia wyroku, lub jeśli strona wniosła o uzupełnienie, sprostowanie bądź wykładnię wyroku – w ciągu trzech miesięcy od doręczenia przez sąd polubowny orzeczenia rozstrzygającego o tym wniosku.

Sąd, do którego wniesiono skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego, może – na wniosek jednej ze stron – zawiesić postępowanie na czas określony, by umożliwić sądowi polubownemu ponowne podjęcie postępowania w celu usunięcia podstaw uchylenia wyroku sądu polubownego.

WAŻNE: ZAPIS WAŻNY MIMO UCHYLENIA WYROKU

Uchylenie wyroku sądu polubownego nie powoduje wygaśnięcia zapisu na sąd polubowny, chyba że same strony postanowiły inaczej

Uznanie i stwierdzenie wykonalności

Wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta mają moc prawną na równi z wyrokiem sądu lub ugodą zawartą przed sądem po ich uznaniu przez sąd albo po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności.

Ustawodawca rozróżnił wyroki i ugody zawarte przed sądem polubownym, które nadają się do wykonania w drodze

egzekucji od tych, które się do tego nie nadają. Pierwsze podlegają stwierdzeniu wykonalności, drugie – uznaniu. Moc prawna na równi z wyrokiem sądu powszechnego oznacza związane wyrokiem nie tylko stron i sądu, który je wydał, lecz także innych sądów i organów państwowych.

O uznaniu albo stwierdzeniu wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed tym sądem zawartej sąd orzeka na wniosek strony. Do wniosku strona jest obowiązana dołączyć oryginał lub poświadczony przez sąd polubowny odpis jego wyroku lub ugody przed nim zawartej, jak również oryginał zapisu na sąd polubowny lub urzędowo poświadczony jego odpis. Jeżeli wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta albo zapis na sąd polubowny nie są sporządzone w języku polskim, strona jest obowiązana dołączyć uwierzytelniony ich przekład.

O uznaniu wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, nienadających się do wykonania w drodze egzekucji, sąd orzeka postanowieniem wydanym na posiedzeniu niejawnym. Na postanowienie takie służy zażalenie.

Sąd stwierdza wykonalność wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, nadających się do wykonania w drodze egzekucji, nadając im klauzulę wykonalności.

Sąd powszechny odmawia uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, jeżeli:

- według przepisów ustawy spór nie może być poddany pod rozstrzygnięcie sądu polubownego,
- uznanie lub wykonanie wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego RP (klauzula porządku publicznego).

PODSTAWA PRAWNA

- Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 43, poz. 296 ze zm.).

PISALISMY O TYM

Rozstrzygnięcia sporów przez arbitraż są tańsze i szybsze
Gazeta Prawna nr 237/2006

ZNAJDZIESZ W INTERECIE

<http://animatex.w.interia.pl/arbitraz.html>
<http://prawo.hoga.pl/poradnik/arbitraz.asp>
http://www.zshsopot.mega.com.pl/encyklopedia_prawa.htm